

„Legenda minden napom”

POLNER ZOLTÁN: A CSÖND ÁRNYÉKA

1.

Nagyanyámnak lánykorában megmondták az öregek: *meqlásd, nemso-kára térdig jár a szürke ló a vérben.* Nagyanyám, abban a Maros-parti kis faluban, úgy tapasztalta a későbbiek során, hogy ez beigazolódott, hisz föllobbant a fehérterror, s Horthy Miklós lipicai szürkén (előzőleg Bóhm Vilmos ült rajta, ámbár nem sokáig...) lova-golt be a szerbektől visszacsatolt Ti-sza—Maros szögbe a makai úton. A Nemzeti Hadsereg fényesen csillogott, hintó vitte a szent jobbot, hétrét hajolt a föld népe, lépésben haladt a szürke ló; szerte az országban pedig dőlt, omlott, locsogott a vér.

2.

Fönti életkép nem kitaláció, a fön-tiek tények, amelyek lényegét a to-rontáli kollektív népi tudat mai napig *megőrizte.* Azon a tájon gyerekes-ke-dve, még magam is eleven ember szájából hallottam a szürke ló-jóslat-ról és bekövetkeztéről. Aztán vá-ro-sba kerültem, el is feledtem majd-nem. Érthető, hogy kevés híján ha-nyattestem, amikor, jó húsz év után (azaz tegnap) *Polner Zoltán: A csönd árnyéka* című verseskötetében talál-tam rá megint. Döbbenetes volt gy-e-rek-kori élményemet versben viszon-t-látni; hirtelenében azt sem tudtam, mivel kezdem a könyvről szóló is-mer-tető megírását, miként lehet an-y-ni mindent becsomagolni recenzió-mé-retekbe. Írjam meg tán, fölvezetés gyanánt, hogy szerző a Szeged kör-n-yéki hiedelmek nemzetközileg elis-mer-t gyűjtője és költője? Fölösleges, hiszen neve nemzetközi irodalmi lexi-kon-ban szerepel, s csak a Somogyi-könyvtárban fiókokat töltenek meg a műveiről szóló recenziók adatait tar-tal-mazó cédulák. Írjam, hogy műveit me-gze-nésítették, rádiójátékok, nép-ra-ji filmek készültek belőlük? Hogy tár-szer-zője a szabadterin tavaly be-mu-tatott nagy sikerű táncjátéknak, amit öles betűkkel hirdettek város-szer-te a plakátok? Írjam, hogy tucat-nál több könyve van?

Le kell írnom, mert az elismertség nem zárja ki az itteni átlagközeg elké-pes-ző mérvű tájékoztatanságából, alu-múveltségéből származó, Polner Zoltánt körülvevő viszonylagos (sze-gedi) ismeretlenséget.

Naponta találkozom vele a Sajtó-ház folyosóján, a vele kapcsolatos írásos anyagok java részét ismerem. Mégis, *szinte én* szégyellem magam mindazok helyett, akik nem olvasták műveit.

3.

A csönd árnyéka a minap jelent meg a Magvető kiadásában. Tagolása hármas, triptichon-jellegű. Az első, azonos című fejezet tizenhat verse közül egynémelyik a nagy elődöknek állít emléket Nagy Lászlótól Ko-

dályig — mások meg az előző Polner-kötetből már megszokott, látomásos-metamorforikus darabok. Hatőerejük döbbenetes, átütő; versformájuk pe-dig a régi ördögöcsök, bűbajosok ráolvasó, kántáló, szuggeráló hangját idézi (amely olykor nagyon is képes volt valódi rontásra vagy építésre — a szomágia mibenléte ma már teljes egészében föltárt). Művészi — néha tán már-már életteni? — hatásukat hideglelős pontosságú képek foko-zák a lehetőség végső határáig. „*Dinnyék gyűjtősinórján fut a hőség, s robban a kukoricás*” — írja egyhe-lyütt. „*Vasvillakörmű fekete varjak*” — így szól másutt, s láthatóvá válik „*A szélben mézsféher barmok kék tekintete*”. — Az ember hátán a hideg futkos; Polner szavai nyomán lépten-nyomon tárgyasul, alakot ölt a meg-foghathatlan, ezerarcú Rém.

A könyv középső fejezetét — ha úgy tetszik, gerincét — *A teknyőkaparó legendája* alkotja. Hogy ki ez a Teknyőkaparó? Öreg bűbajos, aki 1820-ban profétált a világi nép sorsáról, a Tisza és a Maros mentében. „*Megmonda a Teknyőkaparó, / hogy három világháború lesz. / De a harmadik nem tart sokáig, / csak föllobban, és öli, pusztítja, legeli a népet a tűz.*”

Iszonytató s monumentális. „*Legeli a népet a tűz*”... Ez is belefér világunkba, bele az emberek lelkébe. Kik vagyunk mi hát?!

A harmadik fejezet címe: *Forgóajtó*. Igen, forgóajtó e fejezet, melyen csak bezsilipeli magát az ember és máris ott áll az alkohollal átítatott kétségbeesés, a lebegővé, már-már csábítóvá transzformált, kökemény lepusztulás országméretű színpadán, ahol a szereplők — művészek, újság-írók, kaszírnök, meg a körülöttük nyüzsgő slepp — olyannyira való-sá-gosak, hogy léteznek. Ezenkívül él-nek is, intenzíven, zaklatottan, láto-másokkal terhelten, iszonyú kul-munkát végezve, sok tekintetben úgy, akár annak idején Krúdy, Bró-dy, a két Cholnoky, s még néhány más szomorú ípsilonos, akikben — lám! — külön-külön is több humorér-zék volt, mint a mai kabarészerzők-ben összesen. Ez persze csak a pro-fik-ra vonatkozik (lásd például az *Újságírólexikon* vonatkozó adatait, s még néhány alampöveget), kutyá-ütökre sosem. Önpusztító, csodála-tos, a kívülálló számára el aligha kép-zelhető életük lehetetlen helyzetiből virtuóz félszavak, félmondatok sar-jadtak ki, melyek összességé Polner számára éppúgy művé alakítandó nyersanyag, mint a népi folklór nyelvi tényei. Érthető, a falusi és városi életérzés valahol egyazon töről fakad; egyező természetű lelki szörnye-ket kell föloldani, szóvá-verssé sub-limálni. Ha nem sikerül — jaj ne-künk, ránk szakad az ég. E könyv, *A csönd árnyéka*, ezt jócskán megkés-lelteti. (Magvető, 1988.)

FARKAS CSABA

Szakmai kompetencia és közvélemény

KISS LAJOS VÁROSI FŐÉPÍTÉS AZ AUER-HÁZRÓL ÉS EGYEBEKRŐL

A közelmúltban két alkalommal írtunk ezeken a hasábokon a Kölcsey utca 8. számú, úgynevezett Auer-ház sorsáról. Igéretet tettünk, hogy a végleges döntést ismertetjük olvasóinkkal. Annál is inkább, mert több levelet, telefonhívást kaptunk. A jelentkezők többsége félti a városképet, aggódik a régi értékekért. Aigner Jenő levelében így fogalmazott: „A Városszépítő Egyesület, valamint a szegedi patrióták az épület restaurálását szeretnék elérni. Érthető, hiszen hány lebontásra ítéltetett régi építménytől vett már búcsút kényszeredetten a városlakó.” És sorolja az Oskola utcai Török-házat, a Shulkovszky-házat, a Bertalan-emlékművet, a Schöffert-házat. Igaz, hogy még az I-re nem tett pontot a városi tanács, de több elvi és gyakorlati lépés történt, melyekről Kiss Lajos főépítésszel beszélgettem.

— Sokszor elmondtuk már, a város élő organizmus. Múltja, jelene és jövője minden döntésben összekapcsolódik. Fontos tehát, hogy minden kor-szak minden döntéshozója tisztában legyen a település értékeivel. De vajon melyek ezek a számításba jöhető érté-kek?

— Hangsúlyozva, hogy egy város nem csupán épületek halmaza, egy-máshoz kapcsolódó utcák és terek rendje, hanem történelem szokások, szellemiség hordozója is, hadd szorít-kozzam mégis elsősorban szakmai megközelítésre. A város értékhor-dozó, értékmegőrző és teremtő for-ma-rendszere. Egy-egy épület értéke-nek megállapítása sok szempont szer-int történhet. A logika, a praktikum oldaláról megközelítve sorolom a leg-fontosabbakat: minden épületnek kell, hogy legyen használati értéke; fizikai-műszaki, az állagával, anyagá-val képviselt értéke; lehet esztétikai értéke; kulturális-építészettörténeti értéke; közgazdasági, más szóval pia-ci értéke; közvetítő szerepe, azaz in-formatikai, kommunikációs értéke stb. Nem is beszélve arról, hogy egy épületnek két alapvető igényt kell kielégíteni: egy materiális és egy spi-rituális (szellemi) igényt. Ami a ma-teriális elvárásokat illeti, ezt tartozik, hogy statikailag biztosan álljon, meg-feleljen a hőtechnikai előírásoknak, a különféle szabályoknak. Akkor ke-rülünk bajba, ha a spirituális oldalt vizsgáljuk, hiszen akkor sok szubjektív mozzanattal kerülünk szembe. Olyan kérdéseket kell megítélni, mint például egy épület esztétikai megjelenése, kultúrahordozó volta, építészettörténeti jelentősége, hely-történeti szerepe, ipartörténeti fon-tossága stb. S itt szükséges hangsú-lyozni, hogy a szakmai kompetencia sem tekinthető pusztán belső ügynek. Nem hagyhatók figyelmen kívül a szakmailag ugyan nem értékelhető, de összefüggéseiben mégis fontos ele-mek, mint a közvélemény, a lakos-sági akarat, közösségi nyomás, eset-leg tiltakozás. Ez esetek többségében szinkronban van a szakmai megítélés és a köz véleménye, de lehetnek olyan döntési szituációk, amikor mégiscsak vállalnunk kell a szakmai kompetenciát a más vélemények meghallgatása és értékelése után.

— Véleményem szerint a döntési mechanizmusokban mégiscsak a „hozzaértő nép okos gyülekezete-nek”, a szakmai megítélésnek kellene a prioritást biztosítani — fenntartva azt a szabadságot és függetlenséget, mely kizárja a szakmai vélemények-ből az érdek-elemeket, a hatalmi füg-gőséget.

— Külföldön létező gyakorlat, hogy bizonyos szakmai döntéseket a közvélemény nyomására megváltoztatnak. Ennek lehetnek társadalmi okai vagy formálhatja politikai akarat. Egy biztos, akkor már nem beszélhetünk szakmai érvekről, szak-mai döntésről. Akkor vállalni kell, hogy a döntések társadalmi nyo-másra, vagy politikai megmondolá-sokból született.

— Eddig elsősorban épületekről beszélünk, s nem a városegészről. Nyilvánvaló, hogy az épületek megíté-lése sem steril térben, környezetétől elvonatkoztatva történik. Befolya-solja sok-sok elem, melynek lehetnek objektív megfogalmazható kritériu-mai és szubjektív mozzanatai.

— Egy jó város sajátossága, hogy nem egyes épületeket egymásmellettisége, hanem egymásra ható renge-tet elem szintézise, melyek között építészeti momentumok éppúgy akadnak, mint történelmieket, szelle-miek, helytörténetiek. Egyetlen épü-let sem ítéhető meg környezetéből kiragadva, hiszen más szituációban, eltérő közegben bizonyára más érte-kei domborodnának ki, s mások vesz-tenének fényükből. Micsoda non-szensz értékítélet lenne mondjuk az, hogy a szegedi postapalota önmagá-ban nagyszerű épület, csakhát ebben a városban, azon a helyen, ilyen lép-tékkel, így belegázolva egy hatá-

rozott és karakteres városképbe még-sem szerencsés. De elmondható lenne mindez teszem azt a nagyáruhá-z és környékére, az Oskola utcai Olajos házra és sorolhatnám. Erre mondhat-juk azt, hogy megszűnt az épület és a környeztet beszélő viszonya. Szinte sztereotípiá, de igaz: Szeged legfőbb értéke a nagy árvíz után kialakított városszerkezete, úthálózata, térrend-szere. S ez együttesen hat a százéves, ma is meghatározó jelleggel bíró épü-letegyüttesekkel. Amelyek meghatá-rozzák tömbjeinek nagyságát, a tipí-kus párkánymagasságot, a léptéket. Elsősorban ez jelent értéket. Ez az összehatás, ez a várostervezői és építé-szeti szintézis, hiszen az egyes házak, az eklektika szellemében fogant épü-letek önmagukban nem különös érte-kek. Kevés a nemes anyag, sok az utánérzés, a hamis puccoskodás. Együtt mégis sajátos és egyedi érték-ként jelennek meg.

— Világszerte megfigyelhető, hogy olyan épületek, alkotások, stílus-töré-vek kerülnek a művészet kategóriá-jába, melyek néhány évtizede még a perifériára sem fértek. Ebben nyilván szerepe lehet a divatjelenségeknek, de valószínű, az időtényezőnek is.

— Ez minden bizonnyal így van. Az idő nagy úr, rostál új megvilá-gításba helyez, kiemel, új hangsúlyokat tesz ki. Az idő múlásával érték-ké nemesednek régen nem jegyzett stílu-sok, épületek, alkotások. A két legje-lentősebb átértékelődő irányzat Sze-gedet is nagymértékben érinti, hiszen az eklektika és a szecesszió néhány fontos és egyedi megjelenése itt talál-ható. Afelől szomorkodhatunk — hisz mást jószerével alig tehetünk —, hogy ezeket az egységes eklektikus, szecessziós vagy népi barokk épület-együtteseket a foghíjbeépítések so-rán elég szerencsétlenül törték meg az elmúlt évtizedekben. De hát kell-e mondanom, hogy akkoriban a hata-lom tartotta fenn magának a döntési jogokat, vajmi kevéssé támaszkodott a kicsit meg is félemlített építészekre, szakemberekre. Am hadd említsek egy másik példát, mely egy ellentétes tendenciára is utal. Mintegy harminc éve, még a szocreál meglehetősen elszürkült szellemében egész épület-együttesek születtek többek között a Mérey utcában, a Marx téren és kör-nyékén. A kor átlagos színvonalán, nem különösebben értékes házak. De végül is egységes városképpé ér-tek az idők folyamán. Az egymást követő korok és stílusok így réte-gződnek egymásra a város történelme folyamán. Összeérik a gondolat, ér-zelem s lesz belőle hagyomány és szellemiség; nemesedik a régi épület, műemlékké. A városképet meghatá-rozó értékek válik.

— A tapasztalat azt mutatja, a köz-vélemény a nagy ugrások, a szokatlan megoldások, a kísérletek irritálják leg-inkább — a nyilvánvaló tévedések és szemet szűrő torzulások mellett.

— A szembekeverülés, az ellent-mondás szinte elkerülhetetlen. Nem fogadta egyértelmű lelkesedés a nagy árvíz utáni újjáépítés munkálatait, mint ahogy rengeteg ellenkezője akadt a Rerrich-féle térnek is. De — hogy a közelmúltból is említsek pél-dákat — nem kísérté egységes hurrá-hangulat a könyvtárépítést, az újsze-gedi továbbképző megvalósulását, a kuglóf formájú fürdőépületet sem, s ki vitatná ma, hogy ezek az épületek szerves részei, meghatározó építé-szeti és szellemi értékei a városnak. Úgy gondolom, hogy napjainkban egy-egy ilyen foghíjbeépítésnél óva-kodni kell a drasztikus beavatkozá-soktól, mértéktartótnak, toleránsnak kell lenni, s akkor ugyanezt elvárhat-juk a városalakóktól is.

— Meglehetősen bonyolult, érték-zavarokkal terhes világunkban egyre nehezebb döntéseket hozni. A véle-mények pluralizmusa és azoknak de-mokratikus megjelenése új helyzet elé állítja a döntéshozókat. Még olyan, látszólag jelentéktelen ügyben is, mint a legalábbis kétes értékű Auer-ház sorsa. Új helyzetben új döntési mecha-

nizmusok, új módszerek szükségesek. Mi hát a jelenlegi helyzet a Kölcsey utca 8. számú házzal kapcsolatban?

— Kezdjük az elején. A Kölcsey utca 8. számú ház életveszélyessé vált, a lakókat ki kellett költöztetni. A városvédők szerint az épületet meg kell menteni, részint mert régi, 120 éves, víz előtti épületről van szó, s ilyen kevés akad a városban: részint mert itt működtek a híres szegedi fényképsz műtermek, tehát kultúr-történeti-helytörténeti értéket képvise-l. Viszont semmilyen egzakt szak-mai értékelést nem tudtak megne-vezni, mely alapja lehet egy jövőké-pet is meghatározó döntésnek. Azt is hozzáteszem zárójelben, hogy az épület nem műemlék, csak „műem-lékvédelemre kiszemelt” épület. Vé-le-ményt kértünk a szakma mérték-adó csoportjától, jelentésük után konzultáltam is velül. Megőrzését két elem motiválhatja: egyik a belső ud-varon egykor működő fényképsz-műterem, a ma már felismerhetetlen-ségig átépített, de fotótörténeti szem-pontból érdekes szárnyépület, a má-sik az épület kora. Csakhogy a kis épület mellé még nyolcvan éve építet-tek egy hatalmas házat, majd huszon-öt éve egy lapostetős épületet-ször-nyet. Mindezek hátrányos helyzetbe hozták a kis Auer-házat, elvesztette affinitását a környezetével, ottfel-je-tett objektumnak tűnik. Állapota ka-tasztrofális. Lebontása mindenké-p-pen elkerülhetetlen, viszont ismételt megépítése történelmi hamisítás lenne. Ugyanakkor közbevetőleg meg kell jegyeznem, hogy a városban több valódi építészeti érték vár felújítá-sra, rekonstrukcióra. Arra is figye-llemmel kell lennünk, hogy a belváros rehabilitációs tervében olyan elkép-zelés szerepel, mely szerint ez az egyetlen épület, melyen keresztül megoldható a tömbbelső kinyitása, bekapcsolása a belváros mindennapi életébe. A ház részbeni átalakításá-val elébe mehetnénk — funkcionális hasznának és működési feltételeinek megteremtésével — a rehabilitáció-nak.

— A mostani helyzet ismeretében miként foglалható össze az Auer-ház helyzete, milyen alapokon tárgyalnak az itt irodaházat építeni szándékozó három pénzintézet képviselőivel?

— Mindenképpen megtartjuk és helyreállításra érdemesnek ítéljük az önálló udvari szárnyat. Az eredeti állapot építészeti visszaállítását köve-tően, az ipartörténeti hagyományok-nak megfelelően fényképsz műte-rem és fotó- illetve helytörténeti be-mutató kapna itt helyet. Az életve-szélys főépület Kölcsey utcai főfalá-nak, a homlokzatnak megtartását szeretnénk, az épület többi részét viszont le kell bontani. Az új épület az eredeti főfal szerves beépítésével két szinttel magasabb lehetne, hom-lokzatmagassága a szomszédos lakó-házakhoz alkalmazkodna. A föld-szintűen gyalogos és személygépkocsi átjárást alakítanánk ki, így kapcsol-nánk be az udvari fotóműtermet és a részben süllyesztett gépkocsiparko-lót. A szomszédos Kölcsey utca 10. számú épület szabaddá váló tűzfalán ablakokat nyitnánk a kialakítandó belső udvar felé. A régi homlokzatot megtartó új épület városképi és mű-emléki szempontból is egyenesen ter-vezendő és építendő, ennek érdeké-ben tervpályázatot írtunk ki, s szeret-nénk a legértékesebb megoldást kivá-lasztani. A közeljövőben egyeztető megbeszélésre hívjuk a pályázó pénz-intézetek vezetőit, s reméljük, nem csupán a város pénzügyi mozgásának fellendítésére vállalkoznak, de elin-dítanak egy okos, a hagyományokat tisztelő és a holnapnak is szóló felújítási hullámmot.

(Az Auer-ház sorsa tehát még nem dőlt el véglegesen. Az eddigi viták mindenképpen jeleztek, hogy szük-ség van az érdekek egyeztetésére, a demokratikusan megnyilvánuló véle-mények összegyűjtésére, a szakmai érvek és a közvélemény szempontjai-nak összemérésére, az ésszerű kom-promisszumok kialakítására. Talán éppen ez a Kölcsey utcai kis ház lesz a rajtköve egy újszerű párbeszédnek, egy új szellemű városalakító szemlé-letnek, egy korszerű várospolitikai fejlesztő tevékenységnek. Természe-tesen a végleges döntésről is beszá-molunk, s igyekszünk végigkísérni a folyamat minden fontos állomását, egészen a megújulásig.)

TANDI LAJOS

TÓTH LÁSZLÓ

Álmomban a semmi bokrárt

Zs.-nak

Éjszaka van, alszik ilyenkor, alszik a hús is, álma emberi, vidám is, bús is, alszik a hús, a bőr, a haj, a vér, a szív is aludni akar, fogak rácsa mögött a nyelv is alszik, álmaimban, mond, mit akarsz itt? —, alszik az emberben múltja, jövője, ő, nézd, milyen szánnivaló most, milyen póre, a legpörébb talán ilyenkor, amikor álmai bunkerében dekkol, alszik a hús, a húsom, takaróm öntudatlan a csillagokra rúgom, s elsötétül hirtelen az égbolt, eltűntetve mindent, ami az imént még volt, álmomban rázom a semmi bokrárt, és nem gondolok rád,

és nem gondolok rád,

s a húsom se gondol, többé az se gondol, kifogytam már, s kifogyott a néked mondott mondatokból, áthúzom a teremtést, melynek te is köszönheted léted, még ha magamat is át kell húznom: véled, alszik a húsom, a kezem, szakállam, hajam, éjszaka van,

éjszaka van,

éjszaka van.